

Széchenyi életéről halálának 150 esztendő jubileumán

BEVEZETÉS

Velkey Ferenc

CS., egyetemi docens,
Debreceni Egyetem TEK BTK Történelmi Intézet
velkeyferenc@gmail.com

Széchenyi halálának híre bő 150 esztendővel ezelőtt mélyen megrendítette az önkényuralom válsága nyomán ocsúdó magyar közvéleményt. Elegendő csak elolvasni az egykorú sajtó nekrológjait, s a hosszú heteken át megjelenő méltatásokat, emlékezéseket, hogy érzékeljük a gyász közvetlenségét. A „fájdalom elszibbasztó behatásai közt” – fejezte ki a közhangulatot a korszak vezető politikai hírlapjának gyászkeretes száma (Pesti Napló, 1860. április 10.) – „a milliók szeméből egymás után fakadó könny beszél” a leghívebben. Természetesen Kemény Zsigmond báró, aki a nekrológot írta, miközben megélte-kifejezte a nemzeti közösség veszteségélményét, a gróf tetteinek méltatásával emlékezett. Felidézte a Vaskapu „szelídítőjét”, a hídépítőt, a Duna- és Tisza-szabályozót, a „vállalkozási szellem géniuszát”, a „gyökeres haladást” elindító törvények kezdeményezőjét, és a gróf „irodalmi munkásságának óriási eredményeit” (stb.). Mintha Arany János csodálatos képvilágú Széchenyi-ódájának alapvázát olvasnánk itt. S az érdek sorakoztatása után Kemény-nél jött az 1860-as mának szóló üzenet: „Jel-

szavad [...] így hangzott: »Sokan azt mondták *a magyar volt*; én azt hiszem *a magyar lesz*.«” A *Hitelt* záró tételmondat eredetileg nem így hangzott („Sokan azt gondolják: »Magyarország – *volt*; – én azt szeretem hinni: *lesz*!«” – írta egykor Széchenyi), ami első sorban azt fejezi ki, hogy a Széchenyi-szállóigék természetes nyelvi panelként (s ezért nem könyvből kikeresett pontossággal) voltak már beépülve az akkori politikai (itt emlékező) retorikába. Például a Széchenyi nevét helyettesítő „legnagyobb magyar” metafora is ekkor lett a közbeszéd természetes-megszokott eleme. Sokat tett ezért a Széchenyi-ismeretért éppen Kemény is 1850–51-ben megjelentetett röpirataival és jellemrajzával, ahogy az egykori munkatárs Török János is, aki az 1850-es évekbeli Széchenyi-kultusz letéteményese volt. Török a gróf halálakor a *Pesti Hírnök* főmunkatársaként azzal a „kínos gondolattal” igyekezett számot vetni (április 17.) hogy „hogyan tud, és akar-e” az utókor Széchenyinek „hálás lenni”. Lesz-e elég bölcsesség benne élni a „szent örökséggel?” Török egyértelműen a „Széchenyi útjához való visszatérés” gondola-

tát hirdette, azaz aktuális nemzeti cselekvés-irányként jelölte meg a gróf (általa torzán interpretált) szellemi hagyatékát.

Széchenyi a pályakezdet nagy gesztusa (1825) után tragikus halálával lett tehát ismét a nemzeti összetartozás jelképe. Nem véletlen, hogy az emigráns Kossuth, aki osztozott a gyászban, érzékenyen reagált az értékelésekre. Jósika Miklóstól hírt véve „az egységben” kifejeződő hazai közérületnek, kételyeit és politikai fenntartásait hangoztatta: „Messze vagyunk még a cselekvő egységtől, barátom. A negatív egységtől a pozitívumig még nagy az út! [...] Azt mondod: nincs párt, minden egy gyönyörű egység. Igen, az akadémiára, a magyar ruhára, a Széchenyi-istenítésre stb. De a forradalomra? – Te igazán hiszed? Sajnálak. Keservesen fogsz kiábrándulni.” Utóbb visszatekintve még erősebben fogalmazott: „a Széchenyi-kultusz rőzsekötegei” számára „rakattak a gyűlölet máglyájává.”

A nemzeti gyásznak egykor is sokrétű szölamai voltak: a megrendültség, az emlékezés, a méltatás mellett a kor politikai várakozása benne izzott a Széchenyire vonatkozó szavakban, mint ahogyan a gyász eseményei hol nyíltan, hol burkoltan az önkényuralommal szembeni tüntetés jegyeit hordozták. Kultusz-szár terebélyesedve pedig egyszerre járultak hozzá a „legnagyobb magyar” szellemi hagyatékának fenntartásához és Széchenyi „kiüresítéséhez” vagy szoborrá merevítéséhez. Így van ez napjainkban is. A Széchenyi István halálának 150. évfordulójára meghirdetett 2010-es Széchenyi-emlékvé alkalmat adott/ad a kollektív tudattartalmak elmélyítésére, az „emlékezésre”, kultikus cselekvésre, kiállítások létrehozására, politikai üzenetek „széchenyiánus” alátámasztására, s persze ugyanúgy áltudományos nézetek terjesztésére és népszerűsítésére, mint mélyebb szakmunkák

megszületésére. Nincs még ideje annak, hogy mérlegre tegyük az emlékvé eredményeit, s nem is könnyű feladat, hiszen az év programja a „Széchenyi Emlékbizottság 2010” honlapja szerint közel kétszáz tételből áll, s természetesen ehhez még hozzá kellene vennünk a számtalan nem jelölt kisebb-nagyobb alkalmat, vagy eseményként nyilván nem értelmezett kötetet, tanulmányt, cikket. A szellemi „össztermék” természetesen egyenetlen, úgyhogy a tudomány mértéktartó közlönyének nem lehet más feladatuk, mint hogy igyekezzenek bevezetni a művelt olvasókörzönst az árnyalt szakmai eredmények világába. A *Magyar Tudomány* e száma ezért Széchenyi és az Akadémia kapcsolatát történelmi dimenziójában és jelenében egyszerre mutatja meg. Így egyrészt Széchenyi alapító gesztusát egykorú kontextusában, az Akadémia történetét széles összefüggésében, Széchenyi tudomány- és nyelvművelő tevékenységét nemzetközi és hazai párhuzamait megjelölve vizsgálja, másrészt felhívja a figyelmet az MTA Könyvtára színvonalas Széchenyi kiállítására, s elemzi azt. A szerzők úgy „tisztelnek Széchenyi emléke előtt”, hogy a „tisztelést” mint olyat mellőzik, s inkább a legújabb szakmai eredményekre építve értelmezési stratégiát jelölnek meg néhány visszatérően félreértett témában (a modern attitűdű magánember; a politikus, illetve a beteg Széchenyi). A lényegét tekintve követik Széchenyinek a *Hitelben* olvasható megfogalmazását (még ha a 21. század elején már nem is lehet maradéktalanul osztani a grófnak a tudományos megismerés igen optimista verzióját tükröző szavait): „csak mindenoldalú vizsgálat által lehetni fel az igazságot”.

Kulcsszavak: *Széchenyi István, Széchenyi-évforduló, Széchenyi-kutatás*